



ПОДВИЖНИТЕ ИГРИ ЗА РАЗВИТИЕ НА РОДНИЯ ЕЗИК  
В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

*Деляна Чуховска, Красимира Петрова*

ACTIVE GAMES FOR DEVELOPING THE NATIVE LANGUAGE  
IN THE PRE-SCHOOL AGE

*Delyana Chuhovska, Krasimira Petrova*

*Abstract: The problem for integrated links between active games and development of the native language skills is discussed in the article. Grouping of active games according character and complexity of their content and aims, which can be achieve through them and way of participation of children is presented. Some practical approaches for development of the native speech in pre-school age via optimizing of physical activity are presented.*

*Key words: active games, native language, pre-school age*

Съвременните промени благоприятстват модернизацията на българското предучилищно и училищно образование. Образователните политики са съобразени с европейските стратегически и рамкови документи. Предучилищната степен се приема като етап, през който се полагат основите на човешкото развитие.

В новия Закон за предучилищно и училищно образование, приет от Народното събрание на Република България на 30 септември, 2015 г., се посочва, че: „Предучилищното образование полага основите за учене през целия живот, като осигурява физическото, познавателното, езиковото, духовно-нравственото, социалното, емоционалното и творческото развитие на децата, отчитайки значението на играта в процеса на педагогическо взаимодействие (глава 5, чл. 55. (т. 1)<sup>1</sup>. В Наредба № 5 за предучилищното образование ясно се подчертава, че то се осъществява „при осигурена среда за учене чрез игра“ (Чл. 3)<sup>2</sup>. И още: „Предучилищното образование създава условия за: придобиване на съвкупност от компетентности – знания, умения и отношения, необходими за успешното преминаване на детето към училищното образование“ (Чл. 28. (т. 1; 2)<sup>2</sup>. Компетентностите, които е необходимо да придобият децата, са дефинирани като очаквани резултати от възпитанието, обучението и социализацията за всяка възрастова група по отделните образователни направления. Проблемът за прилагане в единство на компетентностния подход с комплексно-интегралния в педагогическото взаимодействие ориентира младите изследователи към по-задълбочено изучаване на връзката между приложението на подвижните игри и процеса на овладяване на родния език. Основания за съсредоточаване върху този вектор са установени в практиката възможности за усвояване на образователното съдържание по развитие на детската реч в привлекателни обучаващи ситуации.

Известно е, че през най-важния и основополагащ период – детството, се залагат основите за успешно личностно формиране. Постигането на добри резултати в бъдеще зависи от педагогическото майсторство на учителите. Тяхна е отговорността за ефективно прилагане на играта в образователния процес. В непринудена игрова обстановка детето претворява събитията, като се ръководи от своите впечатления за преживяванията на хората, техните качества и взаимоотношения. За да превърнат комплексно-интегралния подход в ефективен фактор за успешна социализация, учителите е необходимо да интегрират изучаването на родния език с активна двигателна дейност в цялостния процес на педагогическо взаимодействие. Трябва да изградят неразривна връзка между физическото и умственото възпитание. В съвременните изисквания към образователния процес се открояват зависимостите между теоретичните знания и практическия опит в областта на физкултурната дейност. В наредба № 5 за предучилищно образование, която определя държавния образователен стандарт за образователно направление „Физическа култура“, чрез дейността в ядро „Игрова двигателна дейност“ е поставен акцент върху „... усъвършенстване на естествено-приложните движения, развитие на двигателните качества, на уменията за изпълнение на елементи от спортните игри, усвояване на социално-комуникативни умения за коопериране, взаимодействие и работа в екип в различни подвижни игри, развитие на игровата култура.“<sup>2</sup>. Освен за повишаване равнището на физическата култура чрез двигателна активност съществуват и възможности за обогатяване на педагогическите взаимодействия с иновационни игрови похвати. С включването им в разнообразни педагогически ситуации (основни и допълнителни) се постига решаване на задачи и от всяко друго образователно направление. Сред тях много съществено е значението на образователно направление „Български език“, тъй като чрез него се реализира „...обогатяване на детската реч; насърчаване интереса на децата към значението на думите; водене на диалог и участие в него; използване на точен речник и стимулиране на детето да отделя елементите на формалната и съдържателната страна в процесите на говорене и слушане“<sup>2</sup>. Интегрирането между двете образователни направления е осъществимо, тъй като функциите на подвижната игра са много разнообразни. В педагогическия процес тя се прилага не само като метод на обучение, а и като самостоятелна форма за обучение, а също така и като собствена практика на детето.

Подвижните игри изпълняват много съществени роли в развитието на уменията за двигателна дейност на детето от предучилищна възраст. Те са важна предпоставка за решаване на целите и задачите в образователния процес. Предпочитанията към тях са породени от емоционалната наситеност, тъй като доставят радост, удоволствие от извършването, повишават самочувствието и жизнения тонус. Оказват всеотстранно влияние върху физическото развитие и цялостното укрепване на детския организъм.

Задачите, които се реализират чрез подвижните игри в образователния процес в предучилищна възраст, са:

– *образователни* – подпомагат изучаването, затвърждаването и усъвършенстването на основните движения; предоставят знания за ползата от физическите упражнения и игрите, като запознават с правилата и тяхното изпълнение; конкретизират начините и мястото на прилагане на усвоените двигателни умения;

– *оздравителни* – чрез тях се осигурява необходимият обем и интензивност на функционалното натоварване на децата, което съдейства за развиване на двигателните им качества; формиране на правилна стойка и отстраняване на гръбначните изкривявания; подобряване дейността на нервната система; закаляване на детския организъм;

– *възпитателни* – свързани са с двигателната дейност на децата и нейното предназначение за изграждане на правилна телесна стойка; благоприятстват формирането на усет към темпа, ритъма на организма в движение; стимулират регулирането на дишането при извършване на основните двигателни дейности (ходене, бягане, скачане, катерене и др.).

Задачите на физическото възпитание и спорта винаги са с комплексен характер и имат разнообразно възпитателно значение. Чрез тях се решават задачи и на умственото, нравственото, естетическото, технологичното възпитание.

Условно подвижните игри могат да бъдат класифицирани според характера и сложността на съдържанието, задачите, които се реализират в тях, начина на участие и т.н.

Според съдържанието те се разделят на подвижни игри с правила и спортни игри. Към тези с правила се отнасят сюжетните и несюжетните, а към спортните игри – детски баскетбол, волейбол, хандбал, бадминтон, тенис на маса и др. Сюжетните подвижни игри са предпочитани от децата още

в ранна възраст, тъй като се свързват с житейски ситуации или роли от приказки. При несюжетните игри водеща е целта, която е предварително зададена. Интересът при тях се подсилва от присъствието на: съревнователен елемент; уреди за игра; различни преобладаващи по вид движения – бягане, скачане, хвърляне и др.

Като отчита възпитателното и образователното им значение, П. Ф. Лесгафт разделя подвижните игри на обикновени и сложни (Лесгафт 1952: 44).

Роман Чешньовски приема за основа на групиране извършваните действия в подвижните игри. Разделя ги на игри с песни, за ориентирание на площадка, с противодействие, игри с бягане, игри с хвърляне и ловене, със скачане, игри с ритане и др. (Trzesniowski 1959).

Водени от идеята за свързване на играта с непосредственото отношение, което тя заема в учебния процес по физическо възпитание и за решаваните учебни задачи, Л. В. Белеева и В. Г. Яковлев определят своята класификация като педагогическа (Белеева, Яковлев 1965: 48).

Според Х. Дьоблер при класификация на подвижните игри се вземат предвид съдържанието, формата, въздействието или мястото на провеждане. Така той обособява: музикални, игри с бягане, игри с топка, игри за сила, игри за упражняване на мисълта, игри във вода (по М. Севев 1978: 56).

М. Севев ги разделя на подражателни, елементарно-спортни, спортни, игрови упражнения и щафети (Севев 1978: 47).

Една от най-често срещаните класификации на подвижните игри в педагогическата литература е: сюжетни, несюжетни, спортни, игрови упражнения и щафетни игри.

Когато се търси интегративна връзка между подвижните игри и развитието на родния език, подходящо е класификацията да се изгражда на педагогическа основа, като се свързва с образователния процес и намира своето най-подходящо място в общия ред на упражненията в педагогическата ситуация и другите форми на взаимодействие по физическо възпитание.

Процесът на учене в предучилищна възраст се осъществява в единство и взаимодействие на първа и втора сигнална система. Ученето в игровия процес е с много предимства, сред които от съществено значение е двустранната зависимост между ръководителя и участниците. От една страна, ръководителят ориентира участниците в необходимостта от словесни указания, като ги съпровожда с похвати за онагледяване. Чрез връзката реч – действие ръководителят направлява целенасоченото изучаване на правилата за успешно участие в конкретната подвижна игра. При постигане на игрово взаимодействие между ръководителя и участниците се създават условия за развитие на много важните умения за слушане на устна реч с разбиране. От друга страна, връзките между слуховите и кинестетическите импулси по време на двигателна дейност активизират естествено процесите на целенасочено възприемане и продуциране на реч. В процеса на игрово взаимодействие чрез подвижната игра се постига синергетичен ефект. Усилията на всички се обединяват за постигане на една цел.

М. Колцова изследва влиянието на движенията на пръстите на ръцете върху говора при малките деца и доказва ефективността на връзката между двигателния и речедвигателния анализатор за повишаване на речевата активност (по М. Кольцова, 2004: 28).

Игрите осигуряват възможност за активизиране на процесите на възприемане, анализ и изпробване на възможностите и вариантите на словоизменението (формообразуването). Граматически правилното съгласуване по род и число на съществителните и прилагателните имена се осъществява чрез извършването на предметни действия по правилата на подвижната игра.

Физическото възпитание е фактор за развитие на речевото дишане и усъвършенстване координацията на органите в артикулационния апарат. Активната физическа дейност спомага за повишаване на жизнената вместимост на белите дробове и задълбочаване на дишането. „Източник за образуване на звуковете в речта е въздушната струя, идваща от белите дробове и преминаваща през артикулационните органи. Следователно, звуковата страна на речта в цялост (правилното звукопроизнасяне, ясната дикция, съответната сила и височина на произнасяне, плавността и интонационната изразителност на речта) в голяма степен зависи от силата на издишваната въздушна струя и от умениято рационално да се изразходва тя при говоренето” (Даскалова, Петрова 2012: 242).

Друг вид игри, които имат изключително емоционално въздействие в предучилищна възраст, са музикалните игри. В тях специално внимание се обръща върху формирането на разнообразни умения за целенасочено възприемане на музикално произведение с пеене, изпълнение на ритмични движения под музикален съпровод, свирене на детски музикален инструмент, музициране и др. Те са

много предпочитани от 3–5-годишните, тъй като по достъпен начин ръководителите на игрите им представят съдържанието, правилата, движенията, начините на изпълнение; ориентират ги в начини за възприемане и пресъздаване на ритъма и темпа на музиката.

Доказано е, че единството на движение и слово, съчетано с музикален съпровод, оказва не само благоприятно, а и оздравително (при заекване) въздействие при работата върху изработване на умерен темп на речта.

За развитие на физическите качества (ловкост, бързина, съобразителност, издръжливост и др.) и за повишаване нивото на физическата дееспособност в трета и четвърта възрастова група на детската градина намират място спортните игри с опростени правила. Чрез тях се включва състезателен елемент и същевременно се поставя условие за бързина и спазване на правила, изисква се екипност и обща отговорност. Чрез повтаряне на правилата в синхрон с движенията се изговарят и заучават едни и същи речевни модели, типови фрази и техни варианти. Детето използва активно речта – обяснява последователността на действията, които е необходимо да извърши, даже само дава или повтаря съответни команди заедно с образеца за изпълнение на ръководителя. За точно възприемане на словесните указания (командите) е необходимо енергично учленяване на звуковете. Чрез тези упражнения се усъвършенства произношението, подобрява се дикцията и се постига по-ярко изразена подбудителна интонация.

По време на спортно-подготвителните игри се формират умения за словообразуване. Децата се учат да образуват нови думи от изходна дума (корен) с помощта на присъединяването на афикси (представки и наставки): ходя – разходка – походка – ход – поход; спорт – спортист – спортувам; футбол – футболист – футболен и др.

Подвижните игри благоприятстват умственото развитие на детето. Благоприятстват развитието на вниманието, възприятията и въображението; подпомагат обогатяването и уточняването на представи и понятия; разширяват възможностите за ориентиране в пространствената среда; подбуждат активността на мисленето и паметта. Установено бе, че 5–6-годишните деца могат да усложнят съдържанието на играта, като предложат варианти на една и съща игра, а така също и да предлагат идеи за допълване на правила. Показателна за интелектуалното и творческо израстване е и възможността за самоизява при измислянето на кратки подвижни игри по сюжети от литературни произведения, а в по-късен етап и по самостоятелно измислени сюжети.

Със своята достъпност подвижните игри позволяват на детето да придобие опит за контрол и самоконтрол в жизнено ситуации, за взаимопомощ и толерантност.

Подвижните игри активизират формирането на граматически правилна реч. Ситуативният характер на речта при 3–4-годишните изисква онагледяване на речевото действие. Чрез подражателни, естествено приложни движения децата започват да разбират и съставят прости изречения. Игри от типа „Подскочи като зайче“, „Вълкът идва, бягайте!“, „Жаби и щъркел“ и др. спомагат за разбирането на езиковия код, неговото анализиране и декодиране посредством движения.

При провеждане на щафетни игри учителят дава указания на децата, като използва сложни съставни изречения, които имат функцията на правила, например: „Хвърлете топката, преди да подскочите два пъти...“, „Най-напред хвърлете топката, а след това подскочете два пъти“.

Образуването на сложни съчинени изречения може да бъде осъществено чрез игри по двойки. Например в играта „Кой какво прави?“ две деца извършват различни движения, а останалите с помощта на съчинителни съюзи назовават техните действия: „Алекс скача, а Митко кляка...“; „Алекс лази и Митко лази...“.

Подвижните игри са взаимно свързани с упражненията. По време на общоразвиващите и строеви упражнения децата осмислят значението на предлозите в българския език. Словесни указания за усвояване на предлози се употребяват при всички общоразвиващи упражнения – „Повдигане на ръце над глава“, „Поставяне на ръце зад тила“, „Поставяне на топка пред гърди“ и др. Чрез строевите упражнения децата изпробват в практически план значението на предлозите, тъй като изпълняват различни комбинации за престроявания.

Увлекателният сюжет и интересните задачи помагат на децата да овладеят в играта съвършенство в техниката на познатите вече движения.

Сюжетният характер на тези игри спомага и за усвояване на степените за сравнение на прилагателните имена и наречията. При играта „Скачай като ...“ може да бъде поставена задача за сте-

пенуване – „високо като Зайко“, „по-високо като мама Зайка“, „най-високо като татко Зайко“. Сравнителната и превъзходната степен се използват и при преценката в края на играта.

Въз основа на извършеното изследване потвърждаваме, че:

1. Подвижните игри във всичките си форми оказват благоприятно влияние върху развитието на речта на децата.

2. Единството на двигателна и речева дейност способства за цялостното и хармонично развитие на детето в предучилищна възраст.

3. Двигателната активност оказва терапевтично въздействие както при деца със забавено речево развитие, така и при техни връстници със соматични увреждания.

В заключение обобщаваме, че „по време на сензомоторния етап от своето развитие, детето започва да имитира наблюдаваните действия“ (Carlson, Buskiast, Wiliam 2005: 384). В тази потребност от игрово взаимодействие се съдържат много благоприятни предпоставки за речево и двигателно развитие, тъй като детето се учи да мисли по време на движение да регулира поведението си със старателно извършвани действия и да изразява словесно направеното. Единството на движение и реч при провеждане на подвижните игри и упражнения предоставя реални възможности за плавен преход от ситуативна към контекстна реч.

#### БЕЛЕЖКИ

<sup>1</sup> Закон за предучилищното и училищното образование. ДВ: Брой 79 от 13.10.2015. // *Zakon za preduchilishtnoto i uchilishtnoto obrazovanie*. DV: Broy 79 ot 13.10.2015.

<sup>2</sup> Наредба № 5 за предучилищното образование, ДВ: Брой 46 от 17.06.2016. // *Naredba № 5 za preduchilishtnoto obrazovanie*, DV: Broy 46 ot 17.06.2016.

#### ЛИТЕРАТУРА

Былеева, Л., В. Яковлев (1965). *Подвижные игры*. Москва. // Bleeveva, L., V. Yakovlev (1965). *Podvizhne igr*. Moskva.

Ганева, М. и др. (1994). *Общоразвиващите упражнения във всекидневието на децата.*, София. // Ganeva, M. i dr. (1994). *Obshchorazvivashite upravneniya vav vsekidnevieto na detsata*. Sofiya.

Даскалова, Ф. и др. (2012). *Методика за развитие на речта и овладяване на българския език в детската градина*. Пловдив. // Daskalova, F. i dr. (2012). *Metodika za razvitie na rechta i ovladyavane na balgarskiya ezik v detskata gradina*. Plovdiv.

Кольцова, М. М., Рузина, М. С. (2004). *Ребенок учится говорить*. Екатеринбург. // Kolytsova, M., M. Ruzina, M. S. (2004). *Rebenok uchitsya govornity*, Ekaterinburg.

Лесгафт, П. (1952). *Собрание педагогических сочинений*. Москва. // Lesgafit, P. (1952). *Sobranie pedagogicheskikh sochineniy*. Moskva.

Петрова, В. (2012). *Развитие на речта в предучилищна възраст*. Велико Търново. // Petrova, V. (2012). *Razvitie na rechta v preduchilishtna vazrast*. Veliko Tarnovo.

Петрова, Е. и др. (1995). *Предучилищна педагогика*. Велико Търново. // Petrova, E. i dr. (1995). *Preduchilishtna pedagogika*. Veliko Tarnovo.

Петрова, К. (2014). *Подвижните игри като средство за формиране на поведенческа компетентност при 6–7-годишните деца*. – В: Първа докторантска научна сесия към Педагогически факултет. Велико Търново, с. 23 – 29. // Petrova, K. (2014). *Podvizhните igri kato sredstvo za formirane na povedencheska kompetentnost pri 6–7-godishnite detsa*. – V: Parva doktorantska nauchna sesiya kam Pedagogicheski fakultet. Veliko Tarnovo, s. 23 – 29.

Севеев, М. (1978). *Подвижни игри*. София. // Seveev, M. (1978). *Podvizhni igr*. Sofiya.

Христова, Р. (2001). *Функции на дейността по избор в педагогическия процес*. Велико Търново. // Hristova, R. (2001). *Funktsii na deynostta po izbor v pedagogicheskiya protses*. Veliko Tarnovo.

Фомина, А. (1984). *Физкультурные занятия и спортивные игры в детском саду*. Москва. // Fomina, A. (1984). *Fizkulyturne zanyatiya i sportivne igr v detskom sadu*. Moskva.

Чуховска, Д. (2016). *Хуманистични концепции за развитие на езика в предучилищна възраст*. Велико Търново. // Chuhovska, D. (2016). *Humanistichni kontseptsii za razvitie na ezika v preduchilishtna vazrast*. Veliko Tarnovo. IVIS Publishing.

Bloom, L., M. Lahey (1978). *Language Development and Language Disorders.*, John Wiley & Sons: New York.

Carlson, Buskiast, Wiliam (2005). *Psychology: The Science of Behaviour (3rd ed.)*. Pearson Education Canada, p. 384.

Trzesniowski, R. (1959). *Zabawi igri nichowe*. Warszawa.